

ТІНЬОВИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА НАПРЯМИ ДЕТИНІЗАЦІЇ

У статті розглянуто головні аспекти існування тіньового сектору економіки України та запропоновані шляхи її легалізації. Тіньова економіка України має деякі специфічні особливості, які можна розглядати як один з видів можливої поведінки підприємців в умовах соціальної та економічної нестабільності, законодавчого та адміністративного суперечностей. Досліджено методи боротьби з цим явищем з огляду на міжнародний досвід.

В статье рассмотрены основные аспекты теневого сектора экономики Украины и предложены пути ее легализации. Теневая экономика Украины имеет некоторые специфические особенности, которые можно рассматривать как один из видов возможного поведения предпринимателей в условиях социальной и экономической нестабильности, законодательного и административных противоречий. Дан анализ методов борьбы с этим явлением в контексте международного опыта.

The article is devoted to the describing of shadow economy of Ukraine and proposing methods to legalize it. The article considers the main aspects of the shadow economy in Ukraine and the ways of its legalization. The shadow economy in Ukraine has some specific features that can be considered as one of the possible behaviors of entrepreneurs in terms of social and economic instability, legal and administrative contradictions. An analysis of methods to combat this phenomenon in the context of international experience is provided in the article.

Постановка проблеми. Одною з найгостріших проблем сучасного розвитку світового ринку є проблема тінізації економіки — основа для криміналізації, корупції, хабарництва в економічній, політичній, соціальній сферах. Окремі аспекти тіньової економіки вже висвітлювалися як в науковій, так і в періодичній літературі. Однак теоретичні питання соціально-економічних наслідків тіньової економіки, а також шляхів її детінізації потребують подальших наукових та практичних розробок. Дослідження шляхів детінізації економіки країни є актуальною проблемою подальшого розвитку і становлення економіки та суспільства України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних та практичних аспектів існування тіньового сектору економіки в світі займає значне місце в роботах Й. Губера, Ф. Шнайдера, Д. Кінона, С. Сміта, Л. Карлінгера, С. Гельбергера, Б. Фрея, Р. Ван-Екка. Проблемі подолання та легалізації тіньової економіки в Україні присвятили увагу вітчизняні науковці та фахівці: А. Базиліук, З. Варналій, О. Головатюк, Я. Дяченко, О. Мандибура, В. Ординський, В. Прісняков, В. Редуптов, О. Турчинов та інші.

Метою дослідження є аналіз та визначення основних напрямів подолання тінізації економіки України з залученням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Досі немає єдиного загальноприйнятого визначення тіньової економіки.

Найпопулярніші тлумачення даного феномену такі:

1) тіньова економіка — це економічна діяльність, яка не враховується і не контролюється офіційними державними органами, і (або) спрямована на отримання доходу шляхом порушення чинного законодавства;

2) тіньова економіка — це економічна діяльність, що здійснюється неофіційно, за межами правового поля України, або з порушенням законодавства і від якої держава не отримує податкових надходжень;

3) тіньова економіка — це економічна діяльність, що здійснюється в рамках закону, але не реєструється державними органами; діяльність, яка в основі є кримінальною і охоплює незаконні види діяльності, а також діяльність, що є легальною, але здійснюється методами, що є поза законом.

Враховуючи вищесказане, маємо таке узагальнене визначення: Тіньова економіка — це економічна діяльність, яка не відображається в обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності, а також не враховується і не контролюється державними органами і (або) спрямована на отримання неконтрольованого державою доходу, шляхом порушення чинного законодавства, від якої держава не одержує податкових надходжень.

За визначенням Ф. Шнайдера, тіньова економіка — це сукупність видів економічної діяльності, при здійсненні яких створюється додана вартість, величина якої, відповідно до існуючих правил бухгалтерського обліку, має бути, але не включена в дохідну частину національного бюджету [23-26].

Зростання тіньового сектору економіки призводить до структурних деформацій та нестабільності соціально-економічного розвитку країни, перешкоджає процесу розбудови держави, демократизації суспільства та європейської інтеграції України. Зростання тіньового сектору економіки також має негативні наслідки, що призводить до скорочення державних доходів, що створює проблему дефіциту державного бюджету. На даний час дефіцит державного бюджету є однією з гострих проблем економічного розвитку України.

Будь-яка діяльність в сфері тіньової економіки є злочином. Однією з причин, що сприяють вчиненню економічних злочинів є відхилення від загальноприйнятих стандартів соціального розвитку. Потрібно також прийняти до уваги той факт, що суспільний розвиток Україні характеризується соціальною та економічною нестабільністю, законодавчою непослідовністю (правові та законодавчі прогалини), адміністративною плутаниною, іншими чинниками. Тому, на нашу думку, тіньова економіка як суспільне явище має розглядатися не тільки як відхилення від узвичаєних стандартів соціального розвитку, але і як вимушена поведінка суб'єктів економічних відносин. Багато видів господарської діяльності здійснюються на законних підставах, але кінцеві фінансові результати такої діяльності перекручуються з метою ухилення від сплати податків. Загально відомо, що суб'єкти господарювання намагаються діяти раціонально, тому логічно припустити, що в умовах тіньової економіки вони діють за тим же самим принципом. Отже, сутність стратегії подолання тіньової економіки має полягати у відмові від адміністративно-командних методів, створенні сприятливих умов для ведення господарської діяльності в межах правового поля, урахуванні інтересів підприємницької спільноти.

Звичайно, тіньова економіка з різними назвами («вторинна», «паралельна», «неформальна», «криміногенна» та ін.) є загальносвітовим, глобальним явищем, певною мірою характерним для всіх країн. У загальносвітовому масштабі її частка становить 5-10 % ВВП, в африканських і південноамериканських державах — 25-30 %, Росії — 41,6 %, Казахстані — 34,3 %, Греції — 29 %, Італії (27,8 %), Іспанія (23,6 %) та Бельгія (23,4 %), Білорусії — 19,3 %, потім — Ірландія, Канада, Франція та Німеччина (14,9-16,3 %). На нижчі показники мають Австрія (9,1 %), США (8,9 %) та Швейцарія (8 %) [1, 36]. Оскільки розміри тіньової економіки є різними в різних країнах, то й визначення масштабів тіньової діяльності залежать від особливостей функціонування економічної систем. Експертні ж оцінки цього показника в Україні, залежно від методу, коливаються від 20 % до 60 %. За даними Державного комітету статистики України він дорівнював 20 %, а за звітами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України — 50 % у ВВП [30]. Тому методологічні та методичні підходи до оцінки обсягів тіньової економіки та пропозицій щодо їх істотного скорочення набувають особливої актуальності [4].

Офіційні статистичні дані показників валового внутрішнього продукту (ВВП) України за період з 1991р. викликають певний сумнів щодо їх достовірності. Відповідно до цих даних ВВП України значно скоротився в порівнянні з 1990 роком, а саме: майже в два рази протягом останніх 20 років (рис. 1) [30].

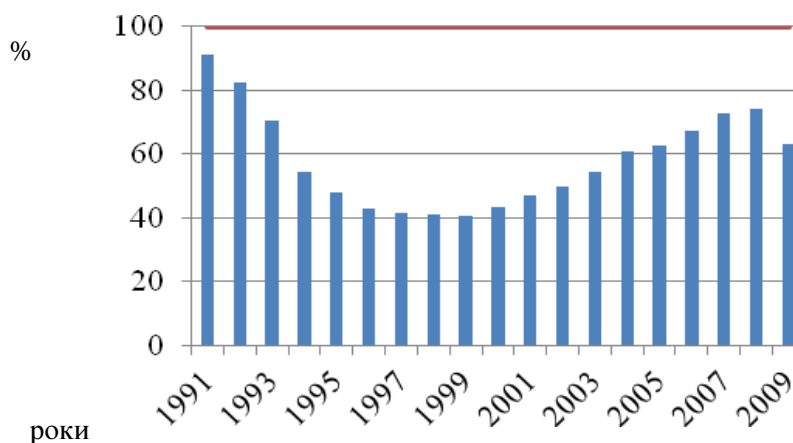

Рис. 1. Динаміка ВВП України в з 1991 по 2009 рр.

Очевидне, на перший погляд, зниження ВВП України не узгоджується з іншими статистичними даними, наприклад, даними виробництва електричної енергії. Енергія, особливо електрична, є одним з найбільш важливих продуктів (товарів) індустриального суспільства. Як свідчать результати досліджень, велика кількість статистичних показників залежить від об'ємів виробництва електричної енергії. Широко відомо, що виробництво і споживання електричної енергії є дуже важливими показниками економічного розвитку. Так, обсяги виробництва електричної енергії в Україні не зменшувалися в такій мірі, як це відбувалося з ВВП (рис. 2) [30].

млрд. кВт-год

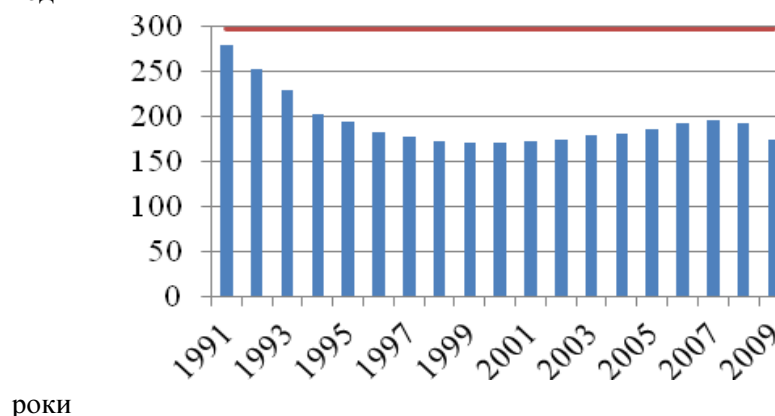

Рис 2: Динаміка виробництва електричної енергії в Україні з 1991 по 2009 рр.

Така диспропорція в статистичних показниках може бути пояснена саме функціонуванням тіньової (нелегальної) економіки, яка є однією з найбільш серйозних проблем для України.

Тіньова економіка має різні прояви. Умовно їх можна розділити на дві групи. До першої групи відносяться такі види господарської діяльності, які безпосередньо пов'язані з або є діяннями, що кваліфікуються як злочини згідно до чинного законодавства України. До цієї групи відносяться діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, торгівля зброєю, а також дії службових осіб у сфері управлінської діяльності, що визнані злочинами, які містять ознаки корупційних діянь. Масштаби укорінення елементів тіньової економіки цієї підгрупи багато в чому залежать від якості законодавчої бази та реалізації принципу верховенства права. В таблиці 1 представлені результати щодо України Барометру світової корупції за 2010 рік. Барометр світової корупції є результатом

досліджень міжнародної неурядової організації Трансперенсі Інтернешнл (Transparency International) і укладається щорічно на основі опитування громадської думки респондентів з більш ніж 70 країн світу. Барометр світової корупції представляє широкий спектр даних щодо найбільш типових і розповсюджених видах корупції [30].

Таблиця 1.

Барометр світової корупції за 2010 рік, результати по Україні

Питання	Відповіді		
	Зменшився, %	Без змін, %	Збільшився, %
Як змінився рівень корупції протягом останніх 3 років?	7	63	30
Як ви вважаєте, в якій мірі будуть корумповані такі установи? (1 — зовсім не корумповані, 5 — вкрай корумповані)	Політичні партії		4,0
	Парламент		4,1
	Поліція		4,3
	Бізнес		3,7
	ЗМІ		3,2
	Державні посадові особи		4,1
	Судова влада		4,4
	Неурядові організації		3,2
	Релігійні організації		2,3
	Військові		3,5
Освіта		4,0	
Як би ви оцінили дії нинішнього уряду в боротьбі з корупцією?	Неефективні, %	Жодних, %	Ефективні, %
	59	24	16

До другої групи відносяться види діяльності, які можна назвати умовно законними, так як за своєю природою такі види діяльності знаходяться поза правовим полем. Ця діяльність здійснюється «тіньовими підприємцями». Однією з головних причин, через яку підприємці змушені «ховатися в тіні», є нестерпність податкового тягаря і намагання подолати різноманітні адміністративні бар'єри, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності. В таблиці 2 представлені дані за 2011 рік щодо можливостей ведення власної справи (бізнесу) в Україні. Із 183 країн, що перелічені в загальному рейтингу «простоти ведення бізнесу», Україна посіла лише 145 місце в 2011 році і 147 в 2010 році [30].

Таблиця 2.

Простота ведення бізнесу у 2011. Результати по Україні

Тема рейтингу	2011	2010	Зміни
Відкриття бізнесу	118	136	↑18
Отримання дозволів на будівництво	169	181	↑2
Реєстрація власності	164	160	↓4
Отримання кредиту	32	30	↓2
Захист інвестора	109	108	↓1
Paying Taxes	181	181	Без змін
Міжнародна торгівля	139	139	Без змін
Виконання контрактів	43	43	Без змін
Закриття бізнесу	150	145	↓5

Наведені вище дві підгрупи учасників сектору тіньової економіки певною мірою пов'язані між собою щодо об'єктів здійснення економічної діяльності, оскільки вони мають однакові цілі і способи реалізації такої діяльності. Проте, ці групи мають істотні відмінності, а саме:

– Кримінальні структури діють переважно у сфері розподілу і перерозподілу прибутку незаконно привласнюючи частину прибутку шляхом насильства, шантажу, вбивств і т.п.). На відміну, тіньові підприємці (суб'єкти) другої групи зазвичай є безпосередніми власниками

прибутку, але вони змушені приховувати повний обсяг своїх прибутків поза межами існуючого правового регулювання.

– Суб'єкти першої групи зацікавлені в існуванні умов, сприятливих для збільшення сектору тіньової економіки, таких як заворушення в країні, недієздатна або корумпована влада. Навпаки, суб'єкти другої групи вкрай зацікавлені в покращенні несприятливого соціального середовища, що сприяло б підвищенню якості життя в країні [5, 8, 9, 10, 13, 14].

Для успішної та ефективної боротьби з тіньовою економікою, важливо оцінити її обсяг. Це завдання видається досить складним, так як суб'єкти, які здійснюють свою діяльність поза межами правового поля, намагаються уникнути будь-яких вимірювань. Проте, без таких досліджень розробка і формування адекватної державної політики в цій сфері видаються неможливими.

Існують дві групи методів вимірювання масштабів тіньової економіки, а саме:

– Макрометоди (непрямі, опосередковані) базуються на використанні показників офіційної статистики, даних податкових і фінансових інституцій. Ці методи надають результат з високим ступенем ймовірності;

– Мікрометоди (прямі, безпосередні), базуються на опитуваннях населення, даних податкових перевірок і т.д. Проте використання цих методів надає результати досить низького ступеню ймовірності внаслідок того, що вихідна інформація є неповною і викривленою [19, 21, 23].

За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, до компетенції якого відноситься вимірювання та оцінювання обсягів тіньової економіки, цей показник національного розвитку дорівнює приблизно одній третині ВВП України (рис. 3) [30].

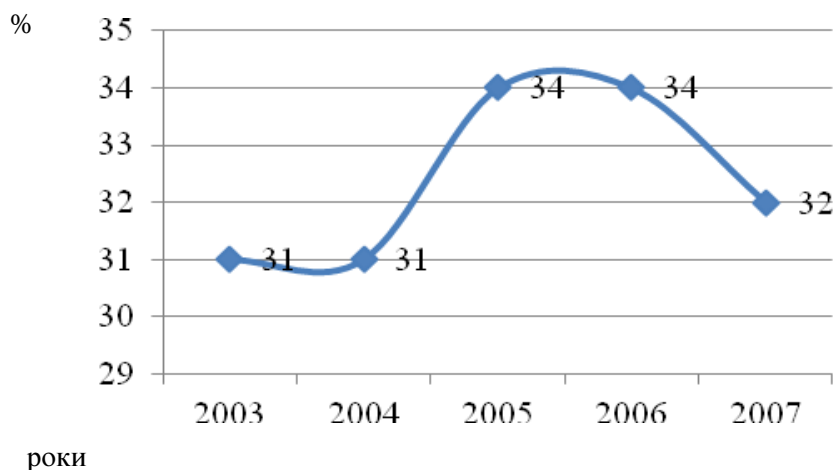

Рис 3. Питома вага сектору тіньової економіки в Україні, % від ВВП

Критичний обсяг тіньової економіки для економічної безпеки країни становить 30 % від ВВП. Варто також зазначити, що 2007 рік є останнім роком офіційного опублікування даних щодо цього показника. За неофіційними оцінками за 2008, 2009 роки обсяг тіньової економіки становить 36 % від ВВП України.

Дані, оприлюднені Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, не узгоджуються з офіційними даними відповідних міжнародних установ і організацій, іноземних науковців.

На підтвердження зазначеного вище, можна навести результати останніх досліджень вчених Світового банку. У 2005 році серед 104 країн з найбільшою величиною сегменту тіньової економіки (у відсотках від ВВП) Україна посідала 10 місце поступаючись в цьому сумному рейтингу Грузії, Болівії, Панамі, Азербайджану, Перу, Зімбабве, Танзанії, Нігерії та Таїланду [31].

Вагоме дослідження було проведено фундаціями Фрідріха Шнайдера (Австрія) і Андреаса Буена (Німеччина). У ньому представлені результати досліджень функціонування тіньової економіки за період з 1999 по 2006 рік у 120 країнах світу, включаючи країни, що розвиваються, країни Східної Європи, Центральної Азії та країни із сталим економічним розвитком — членів ОЕСР. Дані цих досліджень щодо України наведені в рис. 4 [23-26].

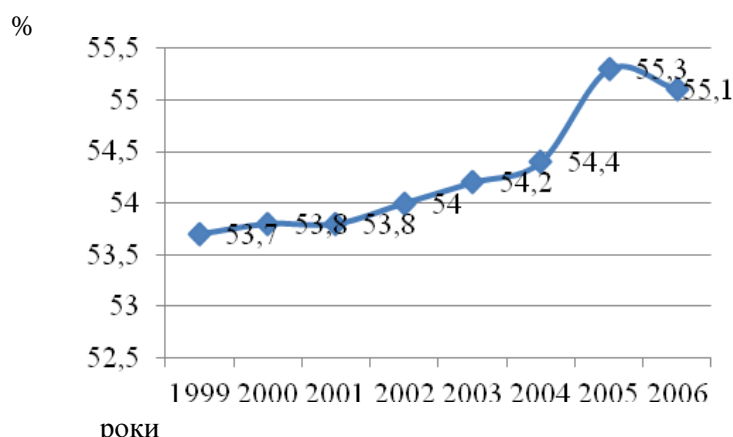

Рис. 4. Питома вага тіньової економіки в Україні, % від ВВП
(за дослідженнями Ф. Шнайдера)

У період з 1999 по 2006 рр. Україна поступалася Грузії щодо масштабів поширеності тіньової економіки (табл. 3). Але після Трояндової революції у Грузії відбулися значні економічні та політичні реформи. Враховуючи проміжок часу, багато з досягнень цієї революції вражають. Серед цих досягнень потрібно зазначити і значні обсяги подолання корупції. У Грузії боротьба з корупцією відбувалася в рамках : реформи системи освіти, реформи системи правосуддя, економічних реформ, налагодження прозорого та ефективного управління, модернізації системи державної служби.

Таблиця 3

Масштаби тіньової економіки в 19 країнах Східної Європи та Центральної Азії, % від ВВП

№	Країна	У середньому (1999 — 2006)
1	Албанія	34,1
2	Болгарія	35,4
3	Хорватія	33,4
4	Чеська Республіка	18,0
5	Естонія	37,5
6	Грузія	67,8
7	Угорщина	23,4
8	Казахстан	43,6
9	Латвія	38,2
10	Литва	29,1
11	Молдавія	48,2
12	Польща	26,3
13	Румунія	36,2
14	Російська Федерація	46,6
15	Словацька Республіка	17,2
16	Словенія	26,7
17	Таджикистан	45,2
18	Туреччина	33,9
19	Україна	54,3

Оцінка розміру тіньової економіки в Україні, виконана Світовим банком та фондами Фрідріха Шнайдера і Андреаса Буена свідчить про те, що Міністерство економічного розвитку і торгівлі України занижує статистичні показники. Фактично, показники обсягу тіньової

економіки приблизно в два рази більше, ніж ті, що офіційно оприлюднені урядом. Цей факт обумовлює необхідність вжиття термінових заходів щодо сприяння легалізації тіньової економіки [23-26, 30, 31].

Виникнення і функціонування тіньової економіки в Україні обумовлене низкою політичних, економічних і соціальних причин, які витікають з неналежного методологічного, законодавчого та нормативного забезпечення економічної трансформації суспільства, що створило сприятливі умови для отримання окремими групами населення надприбутків, завдання значних економічних збитків державі, призвело до послаблення державних функцій контролю та регулювання у багатьох галузях фінансово-господарської діяльності.

Подолання тіньової економіки та корупції є необхідною умовою входження України до Європейського Союзу. Вирішення проблем корупції, нелегальної міграції та розширення кримінального сектору визначаються Європейською Комісією як одні з пріоритетних напрямів співробітництва між ЄС та кандидатами на членство в цій організації.

Останніми досягненнями української влади в цій сфері є прийняття Податкового Кодексу, Закону України від 13.01.2011 р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації», Закону України від 07.04.2011 р. 3206-17 «Про засади запобігання і протидії корупції».

Перший в історії незалежної України Податковий кодекс був повторно прийнятий парламентом України 02.12.2010 р. Переважна більшість положень Податкового кодексу набрали чинності з 1 січня 2011 року. Положення, які регулюють процедуру справляння податку на прибуток підприємств, набрали чинності з 1.04.2011 р. Ухвалення Податкового кодексу стало результатом кодифікації нормативно-правових актів України в галузі оподаткування з метою спрощення та удосконалення (впорядкування) податкового законодавства країни.

Тим не менш, подальшого вдосконалення все ще потребує юридична техніка викладення Податкового кодексу в частині дотримання вимог до стилю та мови (приступність, чіткість, конкретність, ясність, запобігання громіздких конструкцій, що утруднюють однозначне розуміння змісту норми, єдність юридичної термінології і т.ін.).

Податковий кодекс передбачає поступове зменшення ставки податку на прибуток підприємств та податку на додану вартість. Щодо податку на доходи фізичних осіб введено прогресивну систему оподаткування таких доходів. Також збільшено ставки акцизного збору щодо більшості груп товарів. Порядок податкового обліку прибутку наближений до порядку їх бухгалтерського обліку (обчислення). Встановлено нові обмеження щодо заниження об'єкта оподаткування стосовно деяких витрат. Для деяких категорій підприємств та галузей економіки запроваджено податкові канікули щодо податку на прибуток. Передбачається подальша автоматизація процесів адміністрування ПДВ та електронна звітність: запроваджується поетапна реєстрація податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних, згідно з яким тільки податкова накладна, зареєстрована в Єдиному реєстрі, є підставою для віднесення сум податку до податкового кредиту. Вилучено із об'єкта оподаткування ПДВ послуги з надання консалтингових, інжинірингових, юридичних, бухгалтерських, аудиторських та IT-послуг. Особи-нерезиденти будуть обкладатися податками за правилами, встановленими для резидентів.

У відповідності до розділу XX «Перехідних положень» та з метою захисту прав платників податків, при порушенні податкового законодавства у зв'язку з введенням в дію Податкового кодексу у 2 і 3 кварталах 2011 року, штрафні санкції за період з 1 січня по 30 червня 2011 року застосовуються у розмірі 1 гривні (близько 0.125 доларі США) за кожне порушення.

Закон України від 13.01.2011р. № 2939-VI «Про доступ до публічної інформації» визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес. Відповідно до положень Закону доступ до інформації про діяльність та рішення, ухвалені органами державної влади, їх посадовими та службовими особами забезпечується шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет, на інформаційних стендах; будь-яким іншим способом, а також шляхом надання

інформації за запитами. Закон встановлює строки розгляду запитів на інформацію, а саме: розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту; у разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

1.07.2011р. набрав чинності Закон України від 07.04.2011р. 3206-17 «Про засади запобігання і протидії корупції» (ст.ст.11,12 Закону набирають чинності з 1 січня 2012 року). Цей Закон визначає новітню, всеохоплюючу, прогресивну систему заходів запобігання і протидії корупції, включаючи службові обмеження та гарантії, такі як декларування суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення інформації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, проведення спеціальної перевірки щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, здійснення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів Міністерством юстиції України. Закон містить визначення терміну «корупція» та кола суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення.

З метою сприяння легалізації тіншового сектору економіки України пропонуються:

- створення сприятливого середовища для розвитку бізнесу;
- моніторинг офшорних зон;
- вдосконалення податкової системи;
- створення і впровадження прозорої системи податкових пільг,
- оптимізація адміністрування податків;
- розробка механізмів притягнення до юридичної відповідальності недобросовісних платників;
- оголошення податкової амністії;
- підтримки балансу між фіскальною і регулюючою функціями податків;
- подолання нелегального ринку праці;
- вдосконалення соціального страхування і зниження фіскального навантаження на фонд оплати праці (в тому числі проведення пенсійної реформи);
- адекватна оплата праці,
- легалізації заробітної плати;
- підвищення обізнаності громадськості, забезпечення її впливу на рішення влади;
- державна підтримка інноваційних та інвестиційних проектів у реальному секторі економіки;
- зміцнення системи органів державної влади;
- застосування суворих мір покарання за корупцію і рейдерство;
- мінімізація державного регулювання різних сфер життя;
- забезпечення прозорості реального сектора економіки.

Реальне обмеження масштабів поширення тіншової економіки може відбутися лише за умов гармонізації суспільних відносин на основі усунення суперечностей економічної моделі, які порушують паритетність розвитку окремих сфер і сегментів ринку, пригнічують інтереси суб'єктів господарювання. Зменшення витратності й зростання ефективності легальної економіки, створення паритетних умов для функціонування різноманітних форм бізнесу має підвищити конкурентоспроможність легальної економіки і зробить не вигідним приховування її результатів. Безперечною умовою такого перетворення має бути ослаблення фіскального тиску на функціонування легальної економіки. Основне зниження рівня тінзації економіки має відбуватися у процесі стійкого економічного зростання. Зазначене в жодному разі не заперечує потреби постійного вдосконалення правових механізмів детінізації економіки, проте підкреслює можливість їх ефективного застосування саме за сприятливих макроекономічних умов.

Поряд з загальним поліпшенням підприємницького середовища внаслідок дерегулювання та зниження фіскального навантаження має бути вжито комплекс спеціальних заходів, які стимулюватимуть детінізаційні процеси. Необхідно запровадити на певний перехідний період політику амністії по відношенню до тіншового капіталу некримінального походження через відкриття

йому шляхів для легального інвестування. Це потребуватиме прийняття Закону «Про легалізацію коштів, отриманих некримінальним шляхом» з відповідним врегулюванням процесу та умов легалізації та гарантій непереслідування суб'єктів легалізації. Додатком до Закону має стати Програма заходів щодо легалізації тіньового капіталу. Зазначені документи мають:

– визнати право усіх суб'єктів господарювання — резидентів України щодо їх незаперечної власності на всі капітали (окрім тих, що були отримані за рахунок насильницьких кримінальних злочинів, заборонених видів діяльності (торгівля наркотиками, зброєю та ін.)), отримані ними до дати початку дії Програми;

– здійснити чітке розмежування капіталів кримінальних елементів і тіньовиків-господарників за прозорими критеріями, а також враховувати цей поділ у відповідних законодавчих і нормативних актах;

– заохочувати інвестиційне використання коштів, які легалізуються (зокрема шляхом звільнення від будь-якого оподаткування легалізації коштів, які інвестуються);

– передбачати, що за наявності у правоохоронних органів конкретної інформації про злочинне походження коштів спроби їх легалізувати переслідуватимуться у кримінальному порядку;

– гарантувати, що в разі, якщо кошти, отримані незаконним шляхом, не відносяться до названих вище категорій злочинних дій, держава не здійснюватиме жодних спроб кримінального переслідування власників за умови інвестування цих коштів протягом періоду реалізації Програми.

Висновки. Тіньова економіка і корупція існує у всіх країнах, але їх масштаби становлять кілька відсотків від ВВП. В Україні тіньовий сектор економіки становить половину ВВП. Величина ж сектору тіньової економіки є традиційним показником ефективності державної економічної політики. Якщо податкова політика не є ефективною та прозорою бізнес змушений «ховатися в тінь». Така ситуація спостерігається в Україні в даний час. Таким чином, необхідно уважно дослідити сектор тіньової економіки і шукати механізми для зменшення його розміру. Механізми, запропоновані в цій статті допоможуть подолати явище тіньової економіки та підвищити ефективність функціонування реального сектору економіки.

Отже, «висвітлення» тіньового сектору економіки за рахунок демократичних перетворень у суспільстві, подальшого розвитку соціально орієнтованих ринкових відносин і вдосконалення механізму господарювання є для України єдино вірним шляхом і запорукою соціально-економічного прогресу нашого суспільства.

Реалізація зазначених та інших заходів щодо подальшої детінізації економіки не лише сприятиме формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, легалізації капіталу, процесу демократизації економіки і суспільства в цілому, а й забезпеченню відродження та ефективного розвитку вітчизняного підприємництва.

Література:

1. Предборський В. Транснаціональна тіньова економіка як активний тінізатор національного економічного простору / В. Предборський // Економіка. — 2007. — № 6. — С. 159–163.
2. Тінізація економіки та шляхи її подолання : матеріали засідання «круглого столу» 26 листопада 2006 р. — К. : НІСД, 2006. — С. 46.
3. Дяченко Я. Я. Логіка упорядкування понятійного апарату і протидії тіньовій економіці / Я. Я. Дяченко // Фінанси України. — 2007. — №12. — С. 41-46.
4. Головотюк О. І. Тіньова економіка в Україні, та оцінка її масштабів / О. І. Головотюк // Вісник Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького. — 2008 р. — С. 63-65.
5. Ahumada H., Alvaredo F., Canavese Benno Torgler A. & Schneider F. (2008). The monetary method to measure the shadow economy: The forgotten problem of the initial conditions. *Economics Letters* (2), 97-99.
6. Arbex M. & Turdaliev N. (2011). Optimal monetary and audit policy with imperfect taxation. *Journal of Macroeconomics* (2), 327-340.
7. Carillo M. R. & Pugno M. (2004). The underground economy and underdevelopment. *Economic Systems* (3), 257-279.
8. Corchón L.C. (1992). Tax evasion and the underground economy. *European Journal of Political Economy* (3), 445-454.

9. Davidson C., Martin L. & Wilson J. D. (2007) Efficient black markets? *Journal of Public Economics* (7-8), 1575-1590.
10. Eilat Y. & Zinnes C. (2002). The Shadow Economy in Transition Countries: Friend or Foe A Policy Perspective *World Development* (7), 1233-1254.
11. Feige E. L. & Urban I. (2008). Measuring underground (unobserved, non-observed, unrecorded) economies in transition countries: Can we trust GDP *Journal of Comparative Economics* (2), 287-306.
12. Frey B. S. & Schneider F. (2004). Informal and Underground Economics. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 7441-7446.
13. Fugazza M. & Jacques J.-F. (2004). Labor market institutions, taxation and the underground economy. *Journal of Public Economics* (1-2), 395-418.
14. Helberger C. & Knepel H. (1988). How big is the shadow economy : A re-analysis of the unobserved-variable approach of B.S. Frey and H. Weck-Hannemann. *European Economic Review* (4), 965-976.
15. Huber J. (1985). Conceptions of the dual economy. *Technological Forecasting and Social Change* (1), 63-73.
16. Jung Y. H., Snow A. & Trandel G. A. (1994). Tax evasion and the size of the underground economy. *Journal of Public Economics* (3), 391-402.
17. Karlinger L. (2009). The Underground Economy in the Late 1990s: Evading Taxes, or Evading Competition *World Development* (10), 1600-1611.
18. Kazemier B. & Van Eck R. (1992). Survey investigations of the hidden economy: Some methodological results. *Journal of Economic Psychology* (4), 569-587.
19. Keenan D. & Rubin P. H. (1988). Shadow interest groups and safety regulation. *International Review of Law and Economics* (1), 21-36.
20. Koreshkova T. A. (2006). A quantitative analysis of inflation as a tax on the underground economy. *Journal of Monetary Economics* (4), 773-796.
21. Nguyen T. T. & Whalley J. (1989). General equilibrium analysis of black and white markets: a computational approach. *Journal of Public Economics* (3), 331-347.
22. Orviská M., Čaplánová A., Medved J. & Hudson, J. A cross-section approach to measuring the shadow economy. *Journal of Policy Modeling* (7), 713-724.
23. Schneider F. (2008). Shadow economies around the world: what do we really know *European Journal of Political Economy* (3), 598-642.
24. Schneider, F. (2010). Casting light on the shadow economy. *The New Scientist* (2611), 46.
25. Schneider F. & Lundager J. (1986). The development of the shadow economies for Denmark, Norway, and Sweden: A comparison. *European Journal of Political Economy* (3), 351-394.
26. Schneider F. & Buehn A. (2007). Shadow Economies and Corruption All Over the World: Revised Estimates for 120 Countries *Economics. Economics E-Journal* (1)
27. Smith S. (1989). European perspectives on the shadow economy. *European Economic Review* (2-3), 589-596.
28. Strand J. (2005). Tax distortions, household production, and black-market work. *European Journal of Political Economy* (4), 851-871.
29. Turnovsky S. J. & Basher Md. A. (2009). Fiscal policy and the structure of production in a two-sector developing economy. *Journal of Development Economics* (2), 205-216.
30. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.me.kmu.gov.ua. доступ.
31. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.worldbank.org.ua доступ.

Надійшла до редколегії 24.02.2012 р.